

Boekbeoordelingen

J.M. van der Horst, *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis*. 2 dln. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2008. – 2014 pp. ISBN 978 90 5867 646 7.

In zijn inleiding op de *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis* stelt Joop van der Horst terecht dat het bevreemdend is dat er nog niet eerder een groot overzichtswerk verschenen is van de Nederlandse syntaxis. Van der Horst schrijft deze omissie in eerste instantie toe aan het vakgebied zelf: historische syntaxis is pas veel later tot bloei gekomen dan de historische lexicografie en is daarnaast ook veel theoriegestuurder (veelal is de exacte invulling van een bepaalde syntactische constructie theoriegekleurd). Toch is een enkele blik op Van der Horsts tweedelig boekwerk voldoende om vast te stellen dat dit niet de enige redenen kunnen zijn: de enorme arbeid die aan een dergelijk werk ten grondslag moet hebben gelegen is buitengewoon indrukwekkend en lijkt bijna ondoenlijk. Gelukkig heeft Van der Horst zich er toch aan gewaagd. Alleen al daarom verdient Van der Horst alle lof voor deze majeure contributie die hij hiermee aan het vakgebied heeft geleverd.

Maar dat is zeker niet de enige reden. In *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis* worden in helder en direct proza nauwgezet de meeste verschijnselen besproken die zich hebben voorgedaan in de geschiedenis van de Nederlandse zinsbouw en dit werk vormt dan ook bijna verplichte kost voor iedereen die verder de diachronie van een bepaald taalaspect wil bestuderen en/of verklaren. Het werk is overzichtelijk, terwijl het een karrenvracht aan data beschrijft en, in tegenstelling tot wat de dikte van het boek doet vermoeden, is alles kort en bondig beschreven (soms bijna te kort). Hooguit zou als kritiekpunt kunnen worden opgemerkt dat het jammer is dat de fragmenten van het ouder Nederlands niet van een vertaling zijn voorzien. Dat maakt het werk voor beginnende studenten en de geïnteresseerde leek er, vrees ik, niet toegankelijker op.

De *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis* bestaat uit twee lijvige delen die samen maar liefst zeven boeken vormen: één over het Oudnederlands, twee over het Middelnederlands (één over de periode 1200-1350 en één over de periode 1350-1500) en drie boeken over respectievelijk de zestiende, de zeventiende en de achttiende eeuw. Het Nederlands van de negentien-

de en twintigste eeuw is tenslotte in één boek besproken. Daarnaast bevat het werk een uitgebreide inleiding, een register en een literatuuroppgave. Die indeling van de periodes komt wel wat willekeurig over. Zo het is voor mij, ondanks een korte opmerking in de inleiding hierover, niet helemaal duidelijk waarom de achttiende eeuw een eigen boek heeft gekregen maar de negentiende en de twintigste het samen met één boek moeten doen. Ook zijn de scheidslijnen tussen de verschillende periodes Middelnederlands enigszins arbitrair. Maar dat alles neemt natuurlijk niet weg dat de enorme hoeveelheid aan materie voor de lezer ordelijk blijft en dat lijkt Van der Horsts hoofddoel hier te zijn.

Wat eveneens de leesvriendelijkheid bevordert, is dat ieder boek volgens een vast stramien is opgezet. Na een korte inleiding op de desbetreffende periode wordt onder negentien nummers de syntaxis van even zo vele grammaticale categorieën besproken: van naamvallen en zelfstandige naamwoorden tot bijwoorden en werkwoordsplaatsing. Het geheel laat zich daarmee op twee manieren lezen: ieder boek vormt een bijna synchrone beschrijving van tal van fenomenen van een bepaalde periode van het Nederlands, maar wie bijvoorbeeld hoofdstuk 14 leest van ieder boek, krijgt een diachrone geschiedenis van de syntaxis van negatie gepresenteerd.

Overigens zijn de inleidingen op iedere periode wel wat aan de korte kant. De inleiding op het Oudnederlands bijvoorbeeld bedraagt nog geen twee bladzijdes, hetgeen wel wat pover is voor een boekwerk dat in totaal 2014 pagina's bedraagt.

Ook komt de keuze van de negentien onderwerpen enigszins merkwaardig over. Zo wordt de nominatief in een algemeen hoofdstuk met als titel 'naamvallen', beschreven, waar andere naamvallen (accusatief, genitief, datief) ieder een eigen hoofdstuk krijgen. Het werkwoord aan de andere kant wordt in al zijn verschijningen slechts in één hoofdstuk beschreven dat vervolgens in maar liefst twintig secties is onderverdeeld. De plaatsing van de persoonsvorm in de zin hoort daar alleen dan weer niet bij. Daarom blijft de lezer, ondanks het uitstekende register, soms dwalen door de verschillende hoofdstukken.

De beschrijvingen zijn daarnaast puur descriptief van aard. Van der Horst heeft er nadrukkelijk voor gekozen om zo theorie-neutraal mogelijk te blijven en kiest daarom voor een indeling

op basis van traditionele grammaticale categorieën. Dat lijkt een veilige keuze, maar heeft als gevolg dat onderscheiden tussen categorieën die meer theoriegekleurd zijn niet zijn opgenomen. Zo wordt er geen onderscheid gemaakt tussen richtingsvoorzetsels en plaatsvoorzetsels; een dergelijke classificatie wordt immers niet binnen alle syntactische theorieën gemaakt. Maar het gevolg is wel dat het binnen dit werk niet nagegaan kan worden of de twee soorten voorzetsels zich syntactisch anders hebben ontwikkeld, terwijl dat wel degelijk het geval lijkt te zijn: uit recent onderzoek (Cloutier 2008) is bijvoorbeeld gebleken dat in het Middelnederlands directionele voorzetselvoorwerpen veel gemakkelijker rechts van de werkwoordelijke eindgroep konden staan dan in het moderne Nederlands.

Een ander gevolg van het streven naar theoretische neutraliteit is dat er bij de indeling in grammaticale categorieën uitsluitend is gekeken naar de vormkant van het taalteken. Het vaststellen van wat een bepaalde taalkundige functie is, zo stelt van der Horst, namelijk nog veel theoriegevoeliger dan het vaststellen van bepaalde syntactische vormen. Er bestaat bijvoorbeeld in de literatuur absoluut geen eenduidigheid hoe modaliteit of topics gedefinieerd moet worden, terwijl er meer consensus lijkt te zijn over de criteria voor het bepalen of iets een zelfstandig naamwoord is of een werkwoord (hoewel daar ook de nodige taalkundige strijd over geleverd kan worden). Maar dat betekent ook dat waar in dit boek in een oogopslag te zien is wat de diachrone verschillen zijn in posities die finiete werkwoorden of zelfstandige naamwoorden in de zin kunnen innemen, onvermeld blijft hoe bijvoorbeeld modaliteit of topicalisatie in het Nederlands werd uitgedrukt. Maar dergelijke vragen zijn taalkundig gezien minstens zo interessant.

Desalniettemin moge duidelijk zijn dat ondanks enkele kritische noten (die onvermijdelijk opkomen bij een dergelijk ambitieus project) Van der Horst heeft voorzien in een grote behoefte voor iedereen die zich met historische syntaxis bezighoudt: het geven van een duidelijk en overzichtelijk naslagwerk over de geschiedenis van de Nederlandse zinsbouw dat hopelijk de opmaat vormt tot veel meer onderzoek naar diachrone syntaxis.

Bibliografie

R.A. Cloutier, *West Germanic ov and vo. The Status of Exceptions*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Utrecht: LOT Publications, 2008.

René Veenman, *De klassieke traditie in de Lage Landen*. [Nijmegen:] Vantilt, [2009]. – 400 pp. ISBN 978 90 4 6004 037 5. € 24,95

Eindelijk is er een prachtig overzichtswerk van de klassieke traditie in de Lage Landen, en ook nog prachtig vormgegeven door Martien Frijs voor de uitgeverij Vantilt. Het boek, geschreven door de classicus René Veenman, bestaat uit zestien hoofdstukken, die chronologisch zijn geordend. Per hoofdstuk is de stof ook thematisch behandeld. Zo krijgt het eerste als titel mee: 'Het klassieke gehalte van de Middeleeuwen', het tweede: 'De revolutie van het humanisme', en het negende, waar het gaat om 'La querelle des anciens et des modernes': 'Barsten in het klassieke bolwerk'. Af en toe valt een hoofdstuk enigszins uit dit chronologische stramen, zoals het tiende: 'Tussen hoog en laag: twee eeuwen Nederlandse lyriek'. Maar ook dat is een rijk chapter. Kortom, wie iets wil weten over de klassieke traditie in de Lage Landen, kan in dit boek terecht. En het biedt veel, heel veel, juist voor de neerlandistiek. Het presenteert zichzelf als een handboek: het vat veelal samen wat anderen hebben uitgezocht, en ontleent juist daaraan zijn waarde en kracht. Maar dat levert ook het gevaar op van een zekere zwakte, zeker als de literatuur van de laatste tien jaar slechts sporadisch is terug te vinden. Op die zwakke plekken richt zich nu de blik, maar laten we de sterke kanten vooral niet uit het oog verliezen.

Zoals uit het bovenstaande al duidelijk wordt, richt het boek zich voornamelijk op de letterkunde. Er is wel een hoofdstuk over klassieke en schilderkunst, maar bouwkunst en beeldhouwkunst, juist genres waarin het klassieke ideaal telkens weer op andere manieren werd verwerkt en juist genres die in het straatbeeld zichtbaar zijn, komen er bekaaid af. Bijvoorbeeld Jacob van Campen, de architect van onder meer het classicistische Paleis op de Dam, moet het doen met een schamele opmerking dat hij de schouwburg ontwierp 'naar de wijze der oude Roomsche schouwplaatsen' (p. 145). Huygens wordt wel genoemd als epigrammendichter in de trant van Martialis (p. 138-139), maar niet als voorvechter van de classicistische bouwstijl in de Nederlanden. Men kan daartegen inbrengen dat het boek dan substantieel omvangrijker was geworden, maar dat is tegenwoordig toch geen overwegend bezwaar, zeker niet voor een overzichtswerk.

Veenman baseert zich veelal op secundaire literatuur. Dat is te billijken, want zonder dat komt zo'n boek er niet – of pas na decennia. Bovendien hoeft iemand niet alle wielen opnieuw uit te vinden. Het gevaar is dat dan het